

Ները կանգնած էր¹, վայ կը հասի՞ ու օջախ-
բռն ընել չկրցածն ինքը կը յաջողի ընել.
Ս. Սփիհայի գմբէթն ու պատերը կը վերանո-
րոգէ այնպիսի ճարտար արուեստով եւ հան-
ձարով, որ առաջուընէ աւելի գեղեցկացէն ու
պայծառ կրյալ այն, եւ կտեւէ ցայտօր:

Ս. Սովիայի մէջ եր՝ Քիբուսով 589
Օքոսա. 1: Ինի Մօրիկ Հայկազն զօրապետը, Բիւ-
զանդից Կայսրն ու յաջարդը Ցիթերի, կը պա-
հուէր անոր Կոստանդինաս աղջկան հետ ։ Հու-
եր՝ որ Լեռնան Հայկազն Վասիլ Ա. Արծրուակի,
Եղոյաննես Զեշիկի օծուած են Կայսր Քիբուսո-
դից, առաջինը 813 Եռուս 11ին, երկրորդը
867 Մեռա. 28ին, իսկ երրորդը՝ 969 գեկա.
29ին².

ՏԵՂ. 209. Իրիցունք իստամպուրյա:

ՏԱՐ 265: Մեծ ուկր մի ողնաշարը ևրի միայի Նշանակած այս ուկորին տեղ այժմ կը տեմուի երկու կտոր ուկոր, որուն խօսր ձուկի մը ողնայարի մասերն ըլլալ կը թուին: Կ. Պողոս Սահայ - Պողոսի կոչուած տեղը շենքի մը այցը կախաւած են, բայց երկի միայն բառ այլութիւնը չը չունին. Եսվին անցնողը կը տեսնէ զանեա:

Սարգսի դպի Սարավ Ծովհաննեսեան իր
Ա. Պոլսոյ Մտրապըռութիւն 2Եռագիր երկին
մէ Քր Խէշ այս ասքորներն, եւ այդ ասթիւ ալ
եւրի Փայք 265 եւ 266 սողերը ոչխութեամբ
մէջ կը սկսէ Նա*;

ԲԱՆԱԿԱՎԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԵՅՎԱՐԴԻԿԱՆ

69. ԶԵ զոր աւրինակ խալամ մի ի պարտիդ
ու մինչեւ կանգնեալ, ողնակէ և զիքն նցած...
թա-ըն եւեւ-ո (Սիբրիա) էջ 167.՝ ԴՐ Հայկական ան-
դաս կամ Անդաս առ զիքն կանգնեալ կը գրէ.՝ կորակակ առ
ի ահեւ կամ յաւաղաթեամբ հարկանել զար տե-
ռոցցա. մենութեամբ (Ը. էջ 27).՝ Նորոգաբերուն
կազմութիւնը ըստ ամենայնի է հու «ա-
ահեն» առ աւրինակ, առ շայոյէ, առողթիւ-
ներու, Հայկականի ընթերցուածն ըստ այս, զըր
կը կը հանդ նաև «ասաւած» ըստինաշ (Ը. էջ 911).
փալ է, զըր մաքրելիք ընթերցուածն է ապագրին
համաձայն՝ ուր մինչեւ բացառականակարու և
դրեւ այն ասաինամի մօլորած է Հայկականը որ
ոտանձն մանաւ ուր ուր «մինչեւ», ին փրած է
կըկեւ է ստեղծել անց բառ մը՝ «սուսնակ»:
Աւելի՝ «բժժանցի» իմաստ ունի այսաւել ունակ,
որու հետ աերտ յարաբերութեան մէջ է Ա-ը. Կու-
Մէն. ընթերցուածն «Անհն է ասէ, անհակըն»,
ուր 619.

ՏՕՀԹ. ՎԱՀՐԱՄ Բ. ԹՈՒԳԿՈՍՆՅԱՆ

1. «Աղոթը. Սպիտականոց Առաջինի տպ. Կ. Ա. Հայացըրեան, Պարփի 1859, էջ 174; Հման. և Զատկի Բ. 875. Անգլ. Շնորհ. 95. Բարբագլի, 1856, էջ 314.
2. «Բիշ-Նախը. Խոյ. Խոյստք. Հ. Ասահակով. Դաշիճ Պատր. Հայոց պատրիարք. Բ.
3. Այս տպաքը մեջ արտահատեալի միջնեալիլ պետք է լինի».

* Այս տեղ կը վերջացնէ Թարգ. Յօդուածագի սրբիան Ձեւլուի Ստանուող պատմելեան, (Հրապան. Ամս., 1908-1909) Խնալից ծանօթագր Թիւնիքու.

դահեց հաւասար է, Գլ. Ի.Բ., 1 (էջ 80) մէջ շատ, յոյն ունի ծեղիքը, ուստի լուն. — “ազգաթք տառապեց մացցեն”, Գլ. Լ.Բ. 21 (էջ 123) յի. ունի նաև ուստի ուգէլաս = “ընտ - ուղղ.”. — “Որպէս եւ ուրի հպարտի ի կոր (փորձէ) Գլ. Լ.Բ. 31 (էջ 129), այս անձնանա կողը յցիւ ի կարգով մերտաւուան, ըստ այսօ որպէս ինչ ուրի հպարտի ի կատ., եւ այլն.

71. Մերի ովորդանա եւ - այլը (— ուստի ու այլը ապրդած մոնձ է յշխթաց նաև ուսկից նիկ դասկանոթեան մէջ շատ ըստան ճամբար, ինչպէս կը ցուցենեն հետեւեալ օրինակները). “Տեսն մաս քաղցեցիր նորպէս Մատենադարանի թիւ 2 օրինակը շարունակարար յառաջ կը բերեն Ս. Գրոց վիմը”. Տեսն մաս քաղցեցիր եւ իշխթիցին, եւ ծարափ եւ ապրոցին, եւ ժողովցին, մերկ եւ զեցոցին, հիմանք եւ տեսնին, ի ամենի եւ շադան տեսանել: Եւ տացէ նոցա զարբայսիթիւն երկիցը, թու. Թը. 26ը. ինչպէս ակիայսին ի տեսանուի ընդունակութիւն կը հատուած համաստիւ ու ուղրով իր կողմանն ներմուծած է Կ. այլը. — “Քաղցեայ եւ ետուք ինձ ուսել, եւ այն”, ադ, էջ 85 = աւ է էնջէս պատա. Զեւագիրս դասական ոսով կը թարգմանէ Ա. լոյն մենջոյ գիւղութիւնուն ուսել, թու. Թը. 27ա. Պէտք թիւ ուսել, եւ այլը, անձնայն, ադ, էջ 86, մեր օրինակն ունի “ուսել, ծարափ եւ ապրոցի եւ ապրոցիք ըսկնե, եւ ոյց ես ից այն՝ այն”, թու. Թը. 27է. ու էնջից տէ, զայ էնութէ տէ, զայ էնջից. “Եւ Դամիթ ասէ, ճրագ է բան քո ուրի. Եւ այլը, Զին, էջ 12. ասորի թագորին մէջ ամրոջակն է Ասղմանի հաստութք Եւ լոյս տան շաղաց իմոց” (Տիմ. Ճիմ. 103), ուստի յետին ժամանակ ներմուծում է Ա. այլը. “Աւատ էր եւ ժողովցիցի զիս, եւ այսն, ադ, էջ 77 ասորի շոնի հս “եւ այլն, անկանոն յաւելուացը, հետեւարաք դաբեալ ներմուծում մը անազանդարյն ժամանակն. Այսպիսի է նաև նյի գրի հետեւեալ կորր հանգերէ պյուղը ամենուն, էջ 222, որուն վրայ յետոյ զիտի խօսիք:

72. “Եւ այսու յայս առնէ թէ կորութեանն վարը իրեւանց եղն պատճուք, եւ վարը այնպիսիք յիւրեանց ծուռոթենէ եւ յանենի մասց, Ո. թ. Մէն. Ա. էջ 807. Հաստածիս մէջ իրեն անհմանութ մը նորագրած բառը նախորդ “ծուռոթիւն” բառին հետ նշանակութեամբ կապելու համար թէրեւանց մառընտիր մը փոխած եւ կարգաց է “յանշանութիւն մասց” (Ծախօթ.). Եղն բնագրին առաջուա ընթերցուան անդամներէ անդամներէ անդամներէ մասց, այսու աւելի կը հաստատուի մեր կածերը:

73. “Սպան զջամրէս (= այց), հալածեաց զնքար (ապ. զջամրար), անդու արար զժողովուուզն

(= համա, Յեռ. Ժ. 33), բորսակիտաց Ախարար (ապ. զիմարայ), Զքն, էջ 385, պայէս ունի նաև Անտառի, որ եւ կը թարգմանէ dementem fecit populum (պ. 412). բորորզինուրիշ իմաստ ունի Ադրահաստի գործածած բառ բառը = “եղէ, կործածեած, ապահնեացն. այս համեմատութեամբ դիրին է “անդ արարն ուզզարեթ եւ Բաւանդայ յատուկ մազվ կարգալ “անդ արար. համեմատէ “զամենայ զարար Պարսից կոտրեալ անդ ուրբեն ապահնեցն”, Բաւան. էջ 126, “զաւար անդ ուրբեն ապահնեցն”, ադ, էջ 184, “մինչեւ անդ զաւարն Արեան (ապ. Արանց) անձն, ադ, էջ 169—170:

74. Են հ Քահանաց սուրբ զաշտաւնեայ, եւ մեր վաստակեցուք, զի եղիցուք մանկունք անոնք նորա», Զքն-ն, էջ 374, զիր առ զիր նոյն է նաև Հոռոմ սոսպրութեան բնագիրը, որը հրատարակը լատինեակերպ էր կերպած և պահանջական ու էնիշամար օւելեր պւր պւր, ուստի պ. ք. 388 = զի եղիցուք երեւել, նշանառ մանկունք նորա. ուրիշ տեղույ համանակ հաստատ եւ պիսի մնաթեանում “զի եղիցուք մանկունք լուն ուսուու (mansusio eius), հման. է էջ 359 “ժողովեաց զրուութիւն մեր, արար զեզ մանկունք լուն իւրոյ. ինչպէս պիս նորնան միու նախադասութեան նորագրին դիմաց ասորի բնագիրն ունի միւնոյն բառը, տես Graffin, Patrol. Syr. I, ը. 651 եւ 683.

75. “Եւ անտի եկեղեցուք լունցին անփոխականներ... եւ յետ այս յայլ յայլ առնելին եւ յայնման ի միս զարութիւնն, Ո. թ. Մէն. Եթ. ի մելութեան Մատթ. Գ. էջ 281. Հրատարակը բառու կը սրբագր սուսպրութիւն իւրեւ բնագիրութեան մէջ գնելով բնագրին ընթերցուուք, այս ուզզարութիւն իւրեւ բնագիրութիւն առանց անօթութեան կ'ընդորնակութիւն նուն պատուի թշթոց Մէկնութեան հրատարակիւը, Բ. Հոռ. էջ 537 (թէ իրապէս ընդորնակութիւն մըն է առանց ծանութեան հման. ի մէջ այցոց Մէն. Մէր. Գ. էջ 264 (Ծախօթ.) եւ Մէն. Պ. թ. Բ. էջ 520, Մէն. Մէր. Պ. Գ. էջ 385 (Ծախօթ.) = Մէն. Պ. թ. Բ. 441, Մէն. Մէր. Պ. Գ. էջ 264 (Ծախօթ.) = Մէն. Պ. թ. Բ. 442), ըստ ին, ինչպէս ընդունած է նաև Հայոցինական, շատ ուղրէ է անոնքին բառու, որ ըստ ամենայնի համազօր է նախադասութեան հայրութիւն, բառին, թէ եւ Աք-Բ. Աք-Բ. թէրաք կ'ըսութիւնը Աննամարտիկ երկպատական սունունիւն-ն շէ կը նուր հաստատէ, Ասկերեանի բառի գյուղթիւն եւ անոր նշանակութիւնը, ըստ որուն ոոր ապ. ունի “կապանաւոր վշտոց մենակուի մենամարտիկ երկպատական բառական բառունիւն (անօւ բառութեան)... ասքեաւ, էջ 11, պայս հանգերէ ոյց բառով կազմուած ուրիշ ածանցներ բառական են պատցուածութեամբ ունանիւն բառն զըսութիւն, արութիւն, նշանակութիւն, “անոնք մարտնչեր, Աք-Բ. (առ ապ.) էջ 100, “մեռացյ անոնք... եւ զանն իւր ի մարտ պատերազմի տայ անոնք-բառ, Եթ. Ա-եռ. էջ 318—9, զիմաստ գիրութեան անապահուած իւր իւր ապահուած, քաջութեամբ:

76. “Եւ յետ այս ամենայնի պեսսեա պատուական շաղագործ լոյտու իսկ սոցին բերաւ մատուցանեւ ասեալվան, Առաջ Սույն Ա. էջ 290. Զեռաշնորհ լուսաւագագործթիւնը իրեւն Հարազատ ներկանձուած է բանցրին մէջ. Ասրեւ չեւ արդեգք յօն թաքրին ու էք փառօն ու պայչը: Շնոթագուածուն լոյտու ուղղեւ բառական լոյտու արդեմ ժուռաւորթիւն չկան. պահեն պահանակ ամառաւով համեմատ միայն Զքին “Հաւատար... ի դջոյն բազում պահեալ կատարին(է)... միշտէ ի կատարած զուսի իւրու... և իրեւն չիմի եւ վրանայ ամենայն շխտածն պահի եւ կատարին(է) էջ 5—6: Խնայքն լուսանցքի ուորու հոս ուղարկեան Զքին ուորու էջ 349, անհարազան Ա-ուրու նիւրի առնեն զարսան, եւ առնեն յաւարի գեւասու միանանց, թագին ուսի՞ ուորու զարսան եւ առնեն յաւարի զարսան:

(C- μ - ν - λ - β , β)

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՐԻԱԼՆԱԿԱՆ

ՊՐՈՖ. Ն. Յ. ՄԱՂԻ Նոր ուսումնասիրութիւնները:

¶. 1. Два яфетических суффикса *-te* (-ti>-t) въ грамматикѣ древн.-армянскаго (найскаго) языкѣ.
— 2. Яфетическое происхождение найского *րեթ* берегъ рѣкъ. — 3. Яфетические элементы въ языке Армении I. — 4. Скиѳское происхождение найского *գամբար*. *dambaran* (оссупарий;) могила; скішель. — 5. Еще о словѣ "челеби" (изъ вопроса о культурномъ значеніи курдской народности въ исторіи Передней Азіи). (1—8 *պալիսիկը արտաստով.թիւնինք.Պետքարդիք գնաւութեած էլեմանի տեղեկատուց.* 1—2р 1910 ¶., իսկ 3р 1911: 4—5 *պալիսիկը արտաստով.թիւնինք ուռուսական հաստիական բնիկերն Բենեկետան բաժնի Յաջմանիշտանից, Հաստի Ի., 1911, բարդ էլ. Պ. Պետքարդ.)*

Խաչես վերեւ ասեցի, Պատի. Մասի ա-
նունը հայութեան լայն շօջաններում կապուած
է գլխաւորապէս Անիի պեղումների հետ: Բայց
կայ դիմութեան մի այլ ձեւը, ուր նա աւելի
երկար ժամանակ ու կրնակի յանուառթեամբ
աշխատաւմ է եւ ուր նրա մանրազնին խոզար-
կութիւնները ձգուամ էն յեղաշջինը ընդհա-
նուրից ճանապատ մեծագոյն ճշմարտութիւն-
ներից հիմնակները: Այդ ուսուամբարքութիւն-
ները գտիլս են լցու սփռութեան հայկական անցեալը
կեանքը աւելի լայն սահմանների մեջ: Եւ եթէ ե-
կերպարագութիւնները ճշգուեն, Պարուն.
պիսի աջղոտի նոր կառուցրամների հիմնագիրի
հանգիսանալու լցուագիրութեան պէս մի պատ-
կառեցի եւ արդէն մեծ արդիւկներով պար-

ծեղոց գիտաթեան մէջ: Սակայն այդ աշխատութիւնները շատ քիչ են ծանօթ նոյն իսկ հայկական բանասիրութեամբ պարապողներից շատ շատերին, գրեթե և՛նչափ քիչ են ծանօթ եւ եւրոպացիներին: Վերջնին պատճառը անշուշտ այն է, որ ռաֆ. Մատոհ այդ հետազոտութիւնները հրատարակուում են գրեթե բացառապես ուսուերէն վեցուով, որ ընդհանրապէս քիչ է ծանօթ Արեւամտեան Եւրոպայի գիտականներին:

Հարիւր տարուց աւելի է որ Համեմատա-
կան լեզուադիտութիւնը ոչ թէ միայն որոնում
է կենակն եւ մոռած լեզուների դասակար-
գութեան ու լեզուների զարգացման օրենք-
ները, այլ լեզուի ուսութեամբ Տգնում է բա-
ցարքը մարդուանական - ազգագրական եւ
պատմական բարդ խնդիրները: Բաւականի հզդու-
թեամբ Հնարաւոր է նեղը գծել լեզուական
ընտանիքների սահմանները, մանաւանդ շատ բան
է արուած ննդեւրոպական կուռած խմբի լե-
զուների ուսումնասիրութեան համբար: Հիմուն-
ւով Ա. Գրիգի ազգաբանական բաժանման վրայ՝
յաճախ Հնդեւրոպական անուան կից համա-
հաւասար իմաստով գործ է անուայն յայբե-
թեան անուանը, Եւ Հայերէն լեզուն կը բրուկ-
ննդեւրոպական, միշտ, ոչ միայն որ գրական-
ազգային աւանդութեան հիման վրայ եւ լե-
զուադիութեան մէջ ճնշաւուել է նոյնական:

Սեմական լցղաների ընտանիքի սահման-
ներն եւ միանեա վերջեա կարծես նոյնպէս որո-
շակի զարդարած էին: Միջածեաքի ու կից եր-
կիրեների մէջ կատարուած պեղամեները երեւան
համացն բազմութիւն արձանագրութիւններ,
որոնց ուսումնասիրութիւններ հնտցհետա աւելի
ընդարձակուած էի մեր ճանաչութիւնը սեմական
մղոնների հնագոյն ներկայացուցիչների հետ,
եւ այդ մղցցով ստացած եղանակութիւնները
նախորդ լցուագիտական տեսութիւններին հար-
ծես չին հակասում: Եզրաների մի մէջ եւ
բազմութիւն խումբ, այն է Կովկասի լեռներից
գեղեցի հարու տարածուող ազգութիւնների լի-
զուները մոռմ էին մի հանելուկի պէս, անքա-
ցատրելի, ամեն խոշը դասակարգութիւննեց
գորս: Դրանք նշտեական խմբի մէջ չեն
կարու դասուիլ, ոչ եւ կարծես որուած ազգակցա-
կան կապ աւնին սեմական լցուաների հետ, եւ
շատ աւելի քիչ տուրանականի հետ: Կիսաս-
կանները կղզանցնում էին այդ վացագուն լի-
զուները ուրիշ խմբերից ու սփորագրա կոտում